

Hoofdstuk 1

Belang van horen

Functies van het gehoor

Ons gehoor heeft verschillende functies. Hieronder geven we bij elke functie enkele voorbeelden.

Communiceren

- We gaan in interactie om voorkeuren, noden en wensen duidelijk te maken.
- We verwerven kennis.
- We leren sociale geboden en verboden.
- We uiten gevoelens.
- We verduidelijken en organiseren onze gedachten.
- We structureren ons denken.

Signalen opvangen

- Een wekker verwittigt ons dat we moeten opstaan.
- Het belletje van de microgolf laat ons weten dat het eten warm is
- De deurbel informeert ons over bezoek.
- Sommige geluiden waarschuwen voor gevaar.
 - o Ons gehoor waarschuwt ons bijvoorbeeld voor naderende voertuigen, we gaan opzij.
 - o Het brandalarm verwittigt ons dat we het gebouw moeten verlaten.

Zich veilig voelen

- We vertrouwen op ons gehoor in het verkeer.
- Alarmsystemen geven ons een veilig gevoel.
- Achtergrondgeluiden geven een gevoel van veiligheid en het gevoel deel uit te maken van een actieve wereld.

Ontspannen

- Tv-kijken
- Muziek beluisteren
- Muziek maken
- Snoezelen of belevingstheater
- Fuif, festivals, optredens
- Dansen
- Film-, theatervoorstelling
- Sportieve activiteiten (vb. wandelen, fietsen, ...)

Gevolgen van gehoorverlies bij personen met een verstandelijke beperking

We kaderen de gevolgen van gehoorverlies volgens de ervaringsordening van Timmers-Huigens (Timmers Ervaringsordening, z.j.).

In haar theorie over ervaringsordening maakt psycholoog en theoloog Dorothea Timmers-Huigens hoe mensen hun ervaringen ordenen. Met behulp van een relatief eenvoudig model wordt duidelijk hoe dit proces verloopt bij álle mensen, van pasgeboren tot hoogbejaard, met of zonder beperking.

Functies van geluid in de lichaamsgebonden en associatieve fase

Dorothea Timmers-Huigens spreekt van de lichaamsgebonden en associatieve fase. Hiermee wordt bedoeld dat de persoon met een verstandelijke beperking ervaart door middel van zijn eigen lichaam en zintuigen. In een latere fase legt de persoon vanuit sensomotorische ervaringen ook eenvoudige verbanden en relaties (associaties). Als iemand bijvoorbeeld de etenskar hoort, denk hij: 'We zullen binnenkort eten'. Geluid heeft in dit kader de volgende functies:

- Geluiden geven een **veilig, vertrouwd gevoel**.
- Ze maken het mogelijk de leefwereld te **structureren**.
- Ze brengen de persoon in **contact met zijn omgeving**.
- Geluid zorgt ook voor **ontspanning**.
- **Selectief gehoor**: dit staat enerzijds voor een voorkeur voor bepaalde geluiden en anderzijds voor het zich afsluiten van bepaalde geluiden.

Mensen met een gehoorverlies nemen geluiden verminderd of niet waar. Dit kan verschillende gevolgen hebben:

- Achtergrondgeluiden en signalen worden niet of minder goed waargenomen. Dit **belemmert het veiligheidsgevoel**.
 - o Vb. De persoon hoort niet of te laat dat iemand hem langs achter benadert.
 - o Vb. De persoon hoort de auto's achter hem niet of te laat.
 - o Vb. De persoon hoort niet of te laat wanneer de haardroger achter hem wordt aangezet en schrikt wanneer hij de haardroger voelt.
- Iemand met een gehoorverlies hoort spraak en omgevingsgeluiden niet of minder goed. Dit kan de persoon **sociaal isoleren**.
 - o Ook al begrijpt de persoon geen taal, de interactie geeft een goed gevoel en stimuleert de persoon.
 - o De meeste personen in de lichaamsgebonden of associatieve fase luisteren geboeid naar de prosodie (intonatie, accenten en ritme) van de taal. Sommigen kunnen een betekenis geven aan de prosodie. Ze kunnen bijvoorbeeld een boze van een lieve mededeling onderscheiden.

Doordat de persoon de achtergrondgeluiden minder goed waarneemt, geniet hij minder of niet van het gevoel dat hij deel uitmaakt van een actieve wereld.

- Wanneer de persoon zichzelf minder of niet hoort, kan er meer **ongecontroleerd, ongewenst stemgebruik** (stemgebruik zonder communicatieve, interactieve functie) voorkomen. Heel wat mensen met een verstandelijke beperking en gehoorverlies **roepen** wanneer ze zich willen uiten.
- De persoon kan zijn leefwereld **chaotischer** ervaren wanneer men minder goed hoort. Geluiden kunnen personen immers helpen om gebeurtenissen aan te kondigen, te verklaren.
 - o Vb. De stem van een familielid dat op bezoek komt
 - o Vb. voetstappen in de gang die de komst van een begeleider aankondigen

Bij personen met gehoorverlies worden geluiden minder of niet als verwijzer of referentie gebruikt.

- **Beperkt**ere ontspanningsmogelijkheden en leefwereld.
Bij veel activiteiten voor mensen in de lichaamsgebonden of associatieve fase staat het prikkelen van de verschillende zintuigen centraal, zo ook het gehoor.
 - o Vb. Snoezelen
 - o Vb. Muziek- en dansactiviteiten

Met een gehoorverlies kan men hier niet ten volle van genieten.

Door het gemis aan een gevoel van veiligheid, een leefwereld die chaotisch ervaren wordt, sociale isolatie, beperkte ontspanning, enz. kunnen zich **meer gedragsproblemen** manifesteren.

Functies van geluid in de structurerende en vormgevende fase

Timmers-Huigens spreekt ook van de structurerende en vormgevende fase. Personen die in staat zijn om samenhang en geheel te zien, om causale verbanden te leggen en inzicht hebben in de sociale systemen waartoe ze behoren, bevinden zich in de structurerende fase. Deze groep heeft inzicht in taal en heeft besef van falen. Wanneer personen de vrijheid krijgen, dan kunnen ze een creatieve inbreng leveren (vorm geven). Deze groep mensen worden echter continu geconfronteerd met de eigen grenzen, waardoor ze belemmering ondervinden in het ontdekken van zichzelf en in het vervullen van een sociale rol. De functies van geluid die hiermee te maken hebben, zijn:

- Geluiden geven een **veilig, vertrouwd gevoel**.
- Via taal wordt de persoon **geïnformeerd**; verwerft hij **kennis**, krijgt hij **inzicht** in geboden en verboden.
- Via taal kan de persoon **gevoelens uiten**.
- Via taal kan de persoon **gedachten structureren**.
- Via taal komt de persoon in **contact met zijn omgeving**.

Mensen met een gehoorverlies nemen geluiden verminderd of niet waar. Dit kan de volgende gevolgen hebben:

- Het niet of verminderd waarnemen van geluiden **belemmert het veiligheidsgevoel**.

- Vb. De persoon hoort niet of zelden als iemand op de deur klopt. Begeleiders of medebewoners vallen dus onverwacht de kamer binnen.
- Vb. De persoon hoort niet of zelden als er iemand op de deur klopt als hij op het toilet zit.
- Het niet of verminderd waarnemen van geluiden kan de **zelfstandigheid verminderen** en kan ertoe leiden dat de leefwereld **chaotischer** wordt ervaren.
 - Vb. Als de persoon de deurbel hoort, dan weet hij dat er bezoek komt. Hij kan zelf de deur openen of zal begrijpen waarom een begeleider of een medebewoner de ruimte verlaat.
- Het niet of verminderd horen **belemmert de communicatie**. Personen met een verstandelijke beperking met een gehoorverlies ondervinden **meer problemen** dan een normaal begaafde persoon. Mensen met een verminderd gehoor proberen wat ze niet horen in te vullen door gebruik te maken van het audiovisueel-cognitief combinatievermogen. Dit betekent dat ze wat ze niet kunnen horen proberen aan te vullen door wat ze zien (het lipbeeld, de mimiek, de lichaamstaal) en door gebruik te maken van hun algemene kennis, taalkennis en redeneervermogen. Door alle puzzelstukjes samen te leggen proberen ze de boodschap te “raden”. Personen met een verstandelijke beperking zullen er **niet of veel minder in slagen om de boodschap te begrijpen**. Ze zijn immers beperkt in hun denkprocessen, beschikken over minder achtergrondkennis, bezitten minder taal, zijn minder vaardig in het met elkaar integreren van informatie en het logische denken, kunnen zich minder lang concentreren, enz.

Dit heeft ook gevolgen op emotioneel vlak: men raakt sneller of gemakkelijker geïsoleerd van het groepsgebeuren, wat negatieve gevolgen kan hebben voor het emotioneel welbevinden van de persoon.

- Heel wat volwassenen met een verstandelijke beperking en gehoorverlies **praten luider of roepen** wanneer ze communiceren of horen simpelweg de verbale boodschap niet waardoor ze niet reageren. Begeleiders en medebewoners ervaren dit vaak - ten onrechte - als **onaangepast gedrag**.

Besluit

Ons gehoor heeft vier belangrijke functies, nl. het creëren van een veiligheidsgevoel, een signaalfunctie, een communicatieve functie en een ontspanningsfunctie. Een verminderd gehoor tast deze functies aan waardoor het dagelijks functioneren en emotioneel welbevinden wordt verstoord. Bij mensen met een verstandelijke beperking wegen deze gevolgen nog zwaarder door omwille van de wijze waarop zij ervaringen verwerken.

Bibliografie

Timmers Ervaringsordening BV (z.j). Ervaringsordening praktisch toegepast. Een verhaal in 4 delen.
Geraadpleegd via: <http://timmers-ervaringsordening.nl/vier-ordeningen/>